Vladas Žulkus

Baltijos jūros archeologiniai žvalgymai

BRIAI PTC 2009 m. atliko žvalgomojo pobūdžio tyrimus Baltijos jūroje. Rinkta informacija apie 2 nuskendusius povandeninius laivus W-16 ir W-19. Abu laivai yra už Lietuvos teritorinių vandenų. Tyrimai neinvaziniai, buvo padarytos sonarinės nuotraukos ir laivas W-19 apžiūrėtas po vandeniu.

Pradinės informacijos šaltiniai: istoriniai duomenys, 2007 ir 2008 m. Lietuvos saugios laivybos administracijos laivo „Varūna“ sonariniai jūros dugno žvalgymai ir informacija, pateikta nardytojų mėgėjų bei Lietuvos karinių jūrų pajėgų narų.

Istoriografijoje yra žinių tik apie vieną šalia Klaipėdos nuskendusį povandeninį laivą. Tai vokiečių VIIC tipo povandeninis laivas U-580, priklausęs mokomųjų povandeninių laivų 24-ai flotilei, dislokuotai Klaipėdoje (http://uboat.net/boats/u580.htm.; Elertas D., Vokiečių povandenininkų mokymas ir veikla Klaipėdoje 1940–1944 metais, *Jūrininkų rengimas Lietuvoje jūreivystės istorijos retrospektyvoje,* Klaipėda, 2008, p. 128–133). Povandeninis laivas U-580 (vadas – vyresnysis leitenantas Hans-Günther Kuhlmann) žuvo 1941 m. lapkričio 11 d. Šis dar visai naujas povandeninis laivas nuskendo pratybų metu susidūręs su prekybiniu laivu „Angelburg“. Skendimo vieta nurodoma „greta Klaipėdos“, netgi pateikiamos koordinatės (N55°45’; E20°40’) (http://www.ibiblio.org/hyperwar/USN/SubLosses/index.html#index; http://uboat.net/boats/u580.htm). U-580 nurodytose koordinatėse ieškota šoninės apžvalgos sonaru iš hidrografinio laivo „Varūna“ 2008 m. Paieškos nurodytoje vietoje buvo bergždžios, tačiau gerokai toliau, apie 6,5 jm (apie 12 km) į ŠR nuo ieškomos vietos, 37–38 m gylyje buvo aptiktas keistas objektas (1 pav.). Šis nuskendęs laivas yra per 13,3 jūrmylių, t. y. apie 24,6 km nuo kranto, jau už teritorinių Lietuvos vandenų, koordinatėse N55°50’914”, E20°43’339” (duomenys – M. Zakarausko).

2009 m. ***W-16*** apžiūrėjo narai mėgėjai (vadovas Ž. Soroka). Padarytas videoįrašas ir paimtas atsitiktinis radinys buvo perduoti BRIAI PTC. Nuskendęs povandeninis laivas guli ant smėlio, dugnu aukštyn. Laivo bokštelis yra nugrimzdęs smėlyje. Apžiūrėtoje dalyje rasta korpuse pralaužta skylė. Iš jos ištrauktas medinio vamzdelio formos signalinis sprogstamasis užtaisas su bikfordo virve ir vokišku užrašu „Brennzeit 7-9½ Minute“. Tokie užtaisai buvo naudojami norint perduoti povandeniniam laivui signalą nuo paviršiaus, dažniausiai tai būdavo raginimas iškilti.

W-16 identifikuotas kaip vokiečių povandeninis laivas U-580.

2007 m. Lietuvos saugios laivybos administracijos laivas „Varūna“ kartu su BRIAI PTC žvalgydamas šoninės apžvalgos sonaru jūros dugną, per 18,6 jm, t. y. apie 34,5 km nuo kranto, jau už teritorinių Lietuvos vandenų, koordinatėse N55°51’083”; E20°34’878” (koordinatės patikslintos 2009 m.), aptiko nuskendusį laivą W-19 (2 pav.). Analizuojant sonarinio žvalgymo duomenis, buvo padaryta išvada, kad tai nuskendęs ir į dvi dalis perlūžęs povandeninis laivas.

2008 m. šį laivą apžiūrėjo Karinių jūrų pajėgų narai. Apžiūrėta mažesnė dalis – laivagalis. Narai ištraukė gaisrinę žarną su antgaliu ir jungiamąja mova, kurioje yra rusiškas įrašas „...ТРЕСТ РЕЗИН. ПРОМЫШЛ. СССР

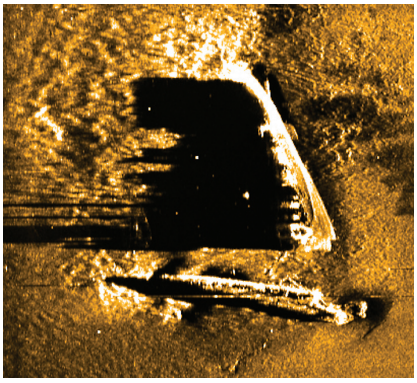

1 pav. Nuskendęs vokiečių povandeninis laivas U-580 (W-16). M. Zakarausko sonarinė nuotr.

Fig. 1. The sunken German U-boat, the U-580 (W-16).

2 pav. Nuskendęs rusų povandeninis laivas W-19. M. Zakarausko sonarinė nuotr.

Fig. 2. The sunken Russian submarine (W-19).

MOCKBA I P 9“. Tokiu būdu buvo nustatyta, kad nuskendęs povandeninis laivas priklausė Tarybų Sąjungai. Buvo daroma prielaida, kad tai neaiškiomis aplinkybėmis nuskendęs „C“ serijos povandeninis laivas, mat sonarinėje nuotraukoje išmatuotas ilgis atitinka šio tipo laivų ilgį (77,7 m).

Ieškant duomenų apie II Pasaulinio karo metais Baltijoje nuskendusius TSRS povandeninius laivus, buvo rastos netiesioginės nuorodos apie tai, kad vienas povandeninis vidutinis (*srednij*) (IX-bis serija) laivas „C-10“ galėjo nuskęsti netoli Klaipėdos. Povandeninį laivą „C-10“ (kapitonas – Bakunin B. K.) 1941 m. birželio mėnesį Gdansko įlankoje užpuolė vokiečių laivai. 1941 m. birželio 28 d. laivo vadas pranešė, kad buvo atakuotas, pasinerti negali ir persekiojamas priešo katerių plaukia į Liepoją. Kitos dienos rytą, 1941 m. birželio 29 d., iš laivo gautas signalas: „Ištiko nelaimė. Nedelsiant reikalinga pagalba“. Po to ryšys su laivu nutrūko. Gali būti, kad „C-10“ nuskendo nuo persekiotojų ugnies arba užplaukęs ant minos. Žuvo 40 žmonių (Докладная записка начальника 3 отдела Краснознаменного Балтийского флота дивизионного комиссара [А.П.] Лебедева начальнику 3 Управления ВМФ СССР [А.И.] Петрову о боевых действиях подводного флота КБФ 21 ноября 1941 г., г. Ленинград – http://town.ural.ru/ship/dead/dd_ship4.php3). Povandeninis laivas „C-10“ galėjo nuskęsti netoli Klaipėdos. Tai leido spėti, jog rastas nuskendęs laivas 19 (W-19) gali būti kaip tik rusų povandeninis laivas „C-10“.

2009 m. šoninės apžvalgos sonaru apie ***W-19*** buvo iššvalgytas 1x1 jūrmylės dydžio, t. y. 3,43 km^2 plotas, o laivo liekanos buvo patikrintos nardant, atlikta dalinė fotofiksacija. Nardymai vyko naudojant KU ekspedicinį-mokomąjį laivą škuną „Brabander“. Gylis nuskendusio laivo vietoje yra 43 m, virš laivagalio – 41 m. Dugnas lygus, smėlėtas.

Žvalgomųjų tyrimų metu buvo apžiūrėta tik mažesnė į dvi dalis perlūžusio laivo dalis – laivagalis. Ši korpuso dalis guli apie 15° pasvirusi ant kairiojo borto. Buvo pastebėtos tam tikros išlikusios charakteringos konstrukcinės detalės: horizontaliųjų vairų apsauga, vertikalus vairas, matosi vienas iš dviejų sraigtų. Gale matosi viena iš dviejų torpedų aparatų angų. Laivo borte yra stačiakampių kiaurymių (špigatų) eilė. Dešiniame ir kairiame bortuose yra iš korpuso išsikišę išilginiai balasto bakai. Išli-

ko nedidelio antstato fragmentų, galinis antenos stovas. Korpuso lūžis nelygiai išdraskytas. Vidus yra smarkiai užneštas smėliu, laivo viduje matosi įvairios detalės, ant smėlio dugno šalia korpuso guli vamzdžiai ir kabeliai. Yra užsipainiojusių tinklų. Sprendžiant pagal korpuso sužalojimo pobūdį, povandenis laivas žuvo sprogęs nuo minos arba buvo torpeduotas.

Pastebėtos laivo charakteringos konstrukcinės detalės yra nebūdingos „C“ tipo povandeniniams laivams. Taip buvo statomi mažesni „ІЩ“ („Щука“) tipo povandeniniai laivai. Taigi jau pirmi nardymai paneigtų versiją, kad nuskendęs povandeninis laivas W-19 yra „C-10“.

Rasti povandeniniai laivai nėra unikalūs, kita vertus, tai kol kas vieninteliai Lietuvoje tokios kategorijos technikos paveldo objektai. Tolesnių žvalgomųjų tyrimų metu reikėtų fiksuoti charakteringas šių nuskendusių laivų konstrukcines detales, siekiant patikslinti jų priklausymą vienam ar kitam tipui, padaryti kokybiškus videoįrašus ir fotonuotraukas. Reikėtų ieškoti archyvinių ir istorinių duomenų, leidžiančių identifikuoti aptiktą nuskendusį rusų povandeninį laivą.

Baltic Sea field surveys

In 2009 information was collected about two sunken submarines W-16 and W-19. Both of these vessels are outside Lithuania's territorial waters.

The W-16 is a German type VIIC U-boat, the U-580. This vessel perished on 11 November 1941 during a training exercise when it collided with the merchant ship, *Angelburg*. In 2008 a strange object was detected at a depth of 37–38 m (Fig. 1.). This sunken wreck is over 13.3 nautical miles offshore.

The sunken submarine is lying on the sand, bottom up. The conning tower is buried in the sand. In the visible part, a hole created in the hull was found. A signal explosive device with a German inscription was pulled out of the hole.

In 2007, the W-19, a sunken submarine (Fig. 2), was detected over 18.6 nautical miles offshore. The depth at the site of the sunken wreck is 43 m; the bottom is smooth and sandy. The vessel has broken in two. The finds show that this is a Soviet submarine. The assumption was made that this is the C-10, which sank in 1941.

In 2009 the stern was inspected. The characteristic structural details: the hydroplane guard, the vertical rudder, one of the two propellers, the torpedo tube opening, and the longitudinal ballast tanks are not characteristic of type C submarines. It is thought that the W-19 is not the C-10, but a smaller type ІЩ (*Щука*) submarine.

Another field survey would be expedient.

Vladas Žulkus, Rokas Kraniauskas

Šventosios apylinkėse nuskendusio senovinio laivo 1 (W-1) povandeniniai tyrimai

Senovinio laivo ***W-1*** korpusas yra jūros pakrantės seklumoje, per 200 m nuo kranto, 2,5–3 m gylyje, į Š nuo Šventosios, koordinatėse N56°02,65'; E21°04,14'. Laivas 1 (W-1) patenka į saugomą Šventosios, Elijos senovės gyvenvietės (A1607) teritoriją. Jis guli statmenai krantui, tiksliai V–R kryptimi. Priekis nukreiptas į R.